

15. januar 2018

Finnes det uforutsette? Om det å lære og trene på noe som ennå ikke er kjent

Glenn-Egil Torgersen, Forsvarets høgskole

Med grunnlag i flere militærpedagogiske studier (2005–2010) ved Forsvarets høgskole, ble følgende spørsmål reist: Er det mulig å lære og trene på det som ennå ikke er kjent?

Det dreier seg om utvikling av en pedagogikk for situasjoner som ikke er forutsigbare og som ikke går etter planen. Det kan være i forbindelse med krig, terror, ulykker, naturkatastrofer, uønskede eller overraskende hendelser i helsesektoren, men også i klasserommet og ellers i dagliglivet for den enkelte.

Det vitenskapelige problemet er både teoretisk og praktisk. Tradisjonelle modeller for planlegging av læring (f.eks. didaktisk relasjonstenkning) og dannelsingsmodeller (f.eks. encyklopediske) er ikke tilstrekkelige for å håndtere denne typen problemstillinger. Didaktiske modeller forutsetter klare læringsmål og en indre kausal vekselvirkning mellom faktorer som mål og innhold, noe som ikke kan defineres på forhånd ved uforutsette hendelser. Dannelsingsmodeller kan låse handlingsrom og løsninger til tidligere erfaringer, og risikomodeller (resiliens) legger til grunn hyppigheten av tidligere inntrufne hendelser.

Forskningsprosjektet «Pedagogisk grunnforskning på Det Uforutsette (DU)» ble opprettet i 2010, og resulterte bl.a. i antologien *Pedagogikk for det uforutsette* (Torgersen, 2015). Det ble senere utviklet et 100-items måleinstrument for beredskapsnivå i organisasjoner (UN-METH) og didaktiske modeller for å trene på det uforutsette. Et av hovedfunnene så langt er forståelsen av det uforutsettes natur, som kjennetegnes med begrep, perspektiv, time og kontinuum-felt.

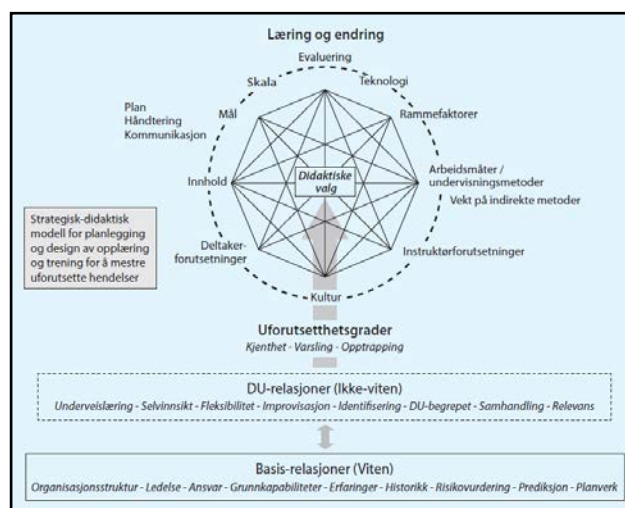
DU defineres som «noe som opptrer relativt uventet og med relativt lav sannsynlighet eller forutsigbarhet for dem som opplever og må håndtere det» (Torgersen, 2015:30). Sentralt i definisjonen, er ordet «relativt». En uforutsett hendelse vil være avhengig av ståsted eller perspektiv. Eksempelvis vil en hendelse kunne inntreffe uforutsett for noen (eks. samfunnet/nødetater), men kan være forventet og planlagt for andre (jf. terrorhandlingen 22. juli 2011). En uforutsett hendelse kan beskrives med tre forskjellige tidstilmæringer:

- (1) *Kronologisk tid*, hvor hendelsen går fremover, i en kausal rekke, fra faresignal (som identifiseres/ikke-identifiseres eller ignoreres) og via eventuelle barrierer, og frem til en hendelse inntreffer (DU-0). En slik tenkning innebærer objektivt sett at ikke finnes uforutsette hendelser, de kan bare oppleves som uforutsette fordi faresignalene ikke fanges opp.
- (2) *Messiansk tid*, hvor hendelsen oppleves å være ankommende, uten forvarsel
- (3) *DU-0*, dvs. tiden like før, under og like etter selve inntrefningsøyeblikket.

For de to siste tidsperspektivene, spesielt i DU-0, vil egentlig alle hendelser være uforutsette, fordi de skjer umiddelbart og overraskende. Imidlertid vil de som opplever hendelsen, etter hvert som tiden løper, fange opp informasjon, og koble disse til erfaringer som kan indikere hendelsens innhold og mulige forløp videre. Disse tre tidsperspektivene er sentrale utgangspunkt for utvikling av treningsopplegg med uforutsette hendelser. Eksempelvis vil det på trening for DU-0 være viktig å trene på å fange opp detaljer i et kaos, såkalt «holding the space» for underveislæring.

En hendelse uforutsette hendelse vil ikke kunne være «helt ukjent» eller «helt kjent». Slike hendelser vil befinne seg i et kontinuum, mellom slike absolutte ytterpunkter, som betegnes for «DU-kontinuum-felt». En uforutsett hendelse gis gradsegenskaper i et kontinuum ved fem hovedkategorier. Det er grad av (1) relevans (for målgruppen, (2) sannsynlighet (for hendelse), (3) kjenthet (fra før for målgruppen), (4) Faresignaler (omfang/antall/type) og (5) Varslingstid (for gitte/identifiserte faresignaler og øvelser, eks. uvarslede øvelser). Faktorene vil kunne ha ulike uforutsetthetsgrader. Faktorene er dermed sentrale som grunnlag for planlegging av opplæring og trening på det uforutsette, og kan spilles inn som en del av opplegget og varieres i og under selve treningen. DU-orientert trening har tre didaktiske tilnærminger:

- (1) *Intendert* (kjent for spillestab – ukjent for deltakerne), som har til hensikt å utvikle kompetanse for å komme i forkjøpet eller forhindre uforutsette hendelser samt for å mestre slike situasjoner underveis hvis de inntreffer
- (2) *Spontan* (for alle), f.eks. i en undervisnings-/øvelsessituasjon, til å bli produktive øyeblikk
- (3) *Hybrid*, hvor det planlegges for at det kan oppstå spontane og uvarslede situasjoner, som utnyttes i øvrige intenderte opplegg

En didaktisk planleggingsmodell for DU-trening er utviklet (se figur). Den supplerer læringsmål med generiske kompetanseområder, som mestringstro, sosial støtte, improvisasjon og samhandling. Nye studier viser at samhandling er en av de tydeligste predikatorene for mestring av uforutsette hendelser. Imidlertid legges det da til grunn et samhandlingsbegrep på et høyt relasjonelt ambisjonsnivå, forskjellig fra tradisjonelt «samarbeid», og innebærer noe mer enn bare for eksempel kommunikasjon og koordinering. Samhandling under risiko (SUR) forutsetter vektlegging av andre faktorer enn der samhandling skjer under forutsigbare betingelser. Det må legges vekt på pedagogiske strukturer (f.eks. verdsette ikke-presis kunnskap og hente ut informasjon fra uorden), organisasjonelle strukturer (f.eks. delt ledelse og unngåelse av organisasjonsnarsissisme) og operasjonelle strukturer (f.eks. akseptere improvisasjon og miste kontroll). Den pedagogiske tilnærmingen bør være indirekte, og bruk av «invisible methods», som innebærer lite bruk av definerte fasitløsninger og et bevisst uklart læringsinnhold som en del av treningen.

DU-trening innebærer at det bør trenes både på mestring av grunnkapabiliteter (drill av prosedyrer og mestring av utstyr) og på innspilte uforutsette hendelser. Eksempelvis bør en brannøvelse på en skole eller arbeidsplass alltid inneholde nye og overraskende elementer, slik at øvelsen ikke skjer likt hver gang.

I en slik pedagogikk er det nødvendig og legge til grunn at det uforutsette både finnes (DU-0) og ikke finnes (kronologisk tid). Det vil da være mulig å nærme seg metoder for å lære og trene på det som ennå ikke er kjent. Men, det krever en noe annerledes grunntenkning og andre didaktiske modeller enn de tradisjonelle. Det er dette vår forskning kan være et bidrag til.

English abstract: Does the Unforeseen exist? Regarding learning and training for something that is not yet known

Traditional methods for learning and training are not sufficient to cover learning and training to handle unforeseen events. New models and measuring methods have been developed, and findings show there is a possibility to go one-step further to learn and train for something not yet known.

Referanser

Torgersen, G.E. (red.) (2015). *Pedagogikk for det uforutsette*. Bergen: Fagbokforlaget.